

CAROLINE BERGSTRÖM

FLICKKOLLEKTIVETS FUNKTION

TFL 2026:1-2

DOI: <https://doi.org/10.54797/tfl.v56i1-2.67391>

ISSN: 2001-094X

Copyright © 2026 Author(s). This is an open access article distributed
under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0 License
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

De hade under hela skoltiden hållit troget tillsammans, dessa fyra, och de hade därför fått namnet ”Fyrväplingen”.¹

När Nanna Wallensteen inleder sin roman *Fyrväplingen* (1912), tidigare publicerad som följetong, skildras en blomstrande examensdag. Kvartetten av studentflickor diskuterar här olika möjliga framtidsvägar, och uppmuntrar och rådlägger tillsammans om vad som skulle passa bäst för respektive person att sysselsätta sig med. Ett par år senare återförenas ”Fyrväplingen”, samlade liksom på examensdagen, skålande för den trofasta kärleken. Wallensteens roman är ett exempel på skildringar om flickor och unga kvinnor som bildar sammansvetsade grupper ur vänskapsrelationer. I litteraturen kallas flickor och unga kvinnor i grupp för exempelvis tjejgäng, klubb eller liga. De olika benämningarna betyder här alla på något sätt en kvinnlig kollektiv formation. Den här sortens särskilda gemenskap kan också kallas för flickkollektiv.

Kollektivet i litteraturen kan såklart förstås på flera olika nivåer. Kollektivromanen beskrivs ofta som ett växlande berättande mellan olika karaktärer. Att skildra kollektiv i litteraturen menar Monika Fludernik kan förstås som en narrativ strategi där formationen kan agera som en kollektiv berättare, eller kollektiv röst enligt Susan S. Lanser.² Inom barn- och ungdomslitteraturforskningen är det enligt Maria Nikolajeva vanligt att förstå skildringen av kollektivet som en gemensam karaktär.³ Men karaktäriseringen av ett kollektiv i litteratur för unga kan också, enligt Mike Cadden, bidra till framställningen av en mångfald av personer.⁴ Med kollektiv menar jag här i första hand skildringen av olika flickkaraktärer i grupp, och vad det har för

funktion i berättelsen. När det även handlar om flickgemenskap går det såklart inte att förbise hur bland annat Louisa M. Alcotts *Little Women* (1868) haft inflytande på hur flickor och kvinnliga relationer skildras i senare litteratur.⁵ Wallensteens skildring av flickkollektivet är därmed bara ett av många exempel på hur detta fenomen och litterära grepp används, då det kan hittas i litteratur från olika länder och tidsperioder, men där frågan om vänskapens och flickgruppens betydelse är lika närvarande idag som kring sekelskiftet 1900.

I litteratur för unga formas och uttrycks den här sortens kollektiv flickgemenskap som en särskild företeelse. Precis som i Wallensteens roman är dessa grupper ofta sprungna ur vänskapsrelationer formade under skoltiden. Även om vänskap sedan antiken framhållits som en viktig källa till personligt och samhälleligt värde har tidigare studier visat på hur den kvinnliga vänskapen ofta har förbisetts.⁶ Trots detta har nära band och vänskap mellan flickor skrivit in sig som ett beständigt motiv i ungdomslitteraturen. Men Roberta Seelinger Trites menar att vänskapsrelationer ofta blivit skildrade som mindre betydelsefulla, för exempelvis flickors utveckling, än heterosexuella relationer.⁷ Även barn- och ungdomsvetaren Lina Lundström påpekar i sin avhandling hur populärkultur många gånger skildrar en hierarki bland relationer, där vänskap mellan flickor många gånger ses som endast en förberedelse för att ingå i en heterosexuell parrelation.⁸ I den ungdomslitteratur som skildrar vänskap i form av ett flickkollektiv ställs dock flickrelationernas kraft i centrum. Flickkollektivet kan därför förstås som en utvecklande, bestående och familjeliknande form. När Wallenstein skildrar hur flickorna vid sin återträff skålar för trofast kärlek menar jag att det inte bara behöver förstås som inom äktenskapet, utan även som kärlek till den lojala vänskapen och flickkollektivet. Vänskapens förblivande skildras även i hur flickorna lovar varandra att hålla kontakten och återse varandra efter examensdagen. Ett exempel på detta görs i Elisabeth Kuylenstierna-Wensters ungdomslitterära flickbok *De nio kamraterna* (1920) där flickorna bestämmer att de ska "hålla på klubben" även efter examen.⁹

När vi letar oss till samtida svenskspråkig litteratur för unga hittar vi variationer av flickkollektiv, och flickkollektiv med olika agendor. I exempelvis Lisa Bjärbos och Johanna Lindbäcks *Jobbiga tjejer*

(2021) förenas en grupp tjejer i ett högstadium för att kämpa för en mer jämlik skolmiljö. På liknande sätt gestaltar Maria Turtschaninoff i fantasyromanerna *Maresi* (2014) och *Naondel* (2016) ett separatistiskt kollektiv av flickor som flyr undan manligt förtryck. I *Cirkeln* (2011), första delen av Engelsforstrilogin av Mats Strandberg och Sara Bergmark Elfgren, förs sex flickor i stället samman utifrån sina magiska krafter och gemensamma kamp mot det onda. Vanligt förekommande bland dessa berättelser är även hur flickorna själva skapar en ömsesidig agenda för sin gemenskap. Lundström menar i sin avhandling att gränsdragningen kring vem som får ingå en gemenskap gör det möjligt att på så vis skapa en kollektiv identitet. Därför behövs många gånger en gemensam nämnare, som ett syfte, manifest eller gruppnamn, för att skapa och känna tillhörighet till den kollektiva identiteten.¹⁰ Exempel på sådana ungdomslitterära skildringar som etablerar en kollektiv identitet genom ett utmärkande namn och manifest är bland annat Tove Folkessons *Kalmars Jägarinnor* (2014) och Elin Cullheds *Gudarna* (2016). Till dessa skildringar av flickkollektiv kan även vänskapsgruppen, de unga vuxna kvinnorna i ”Dr. Pepper”, i Amanda Romares debutroman *Halva Malmö består av killar som dumpat mig* (2021) räknas. Samtidigt som Romares huvudkaraktär Amanda famlar efter kärleken står ”Dr. Pepper” alltid stadigt och omhändertagande kvar.

Skildringar av flickkollektiv är dock inget nytt fenomen. I *Fictions of Authority: Women Writers and Narrative Voice* (1992) beskriver Susan S. Lanser att framför allt kvinnliga författare från 1700-talet och framåt både synliggjort och omformulerat de narrativa konventionerna genom att framställa kvinnliga kollektivberättelser.¹¹ I den svenska barn- och ungdomslitteraturens historia används flickkollektivet från 1800-talet och framåt. I sin undersökning av den tidiga flickboken i Sverige visar Maria Andersson att flickkollektivet är ett särskilt vanligt litterärt grepp inom flickboksgenren.¹² Flickboken var en internationell barn- och ungdomslitterär genre som uppstod i mitten av 1800-talet. En ofta förekommande definition av genren inom den svenskspråkiga forskningen är att flickboken är litteratur skriven om flickor till en tilltänkt flickläsare.¹³ I Sverige fortlevde genren fram till den könsneutrala ungdomsbokens intåg i mitten av 1900-talet. Flickkollektivet i den svenskspråkiga flickboken formas

inte sällan utifrån en delad erfarenhet, till exempel av sociala band från en skolmiljö. Precis som i de samtida berättelserna skapas även i flickboken en kollektiv identitet genom att ge gruppgemenskapen ett specifikt namn samt genom att formulera ett manifest och regler. Exempel på sådana skildringar är bland annat Vera Berglinds *Dorrit i Stockholm* (1917), Ester Blenda Nordströms *15 år. Några blad ur en rackarunges liv* (1921), Eva Berlins *Elsas pensionsår* (1922), samt Elisabeth Kuylenstierna-Wensters *De nio kamraterna* (1920). På gruppens första sammanträde i Nordströms roman är flickorna till en början inte helt samstämmiga om dess namn och ändamål. Även i Berglinds flickbok utarbetas under flickornas första möte gruppens syfte och stadgar. Läsaren får här ta del av protokollet i sin helhet från ”konstituerandet av föreningen ’Heliga Ligan’”.¹⁴ De tiotal flickor som ingår i ”Heliga Ligan” kallas därefter för ”ligister”. I både *Elsas pensionsår* och *De nio kamraterna* kallar sig kollektivet för ”De nio”, eftersom de i respektive roman är nio flickor som går samman till en klubb eller förening. Den här sortens beskrivningar kan, som Magdalena Czaplicka påpekar i sin flickboksstudie, även ses som förberedelser för arbete i offentligheten genom skapandet av stadgar och möten.¹⁵

På liknande vis, men utan utmärkande namn och manifest, upprättas en flickgruppgemenskap i skolmiljön i bland annat Helena Nybloms novell ”Sju flickor” i *Qvinnoöden* (1888) och i Toini Topelius flickbok *I utvecklingstid* (1889). Tidigare forskning om Topelius flickbok har framför allt belyst betydelsen av den intima kvinnliga vänskapen mellan karaktärerna Hanna och Bella.¹⁶ Parallellt ingår de två även i en grupp, eller ”flock” med Topelius ord, av flickor från flickskolan som ”hållit mest ihop” genom att läsa läxor, umgås, göra utflykter tillsammans och ta hand om varandra vid sjukdom. För denna grupp blir avskedet på examensdagen extra tungt.¹⁷ Flickkollektivet introduceras i flera fall genom en redovisande beskrivning av dess medlemmar utifrån deras olika utseenden, familjebakgrund, ekonomiska ställning, men även skolprestationer och intressen. Författaren använder sig av, som Cadden kallar det, kvantitativa former av representation.¹⁸ Ett exempel på detta är när Elisabeth Kuylenstierna-Wenster i *Studentklassen* (1925) presenterar sin flickgruppsgemenskap genom att fokusera på de olika flickornas klasstillhörighet,

betyg och framtidsdrömmar, men även flickornas kroppar.

Att använda flickkollektivet på detta sätt är återkommande inom genren och framställer hur en mångfald av ”flickskap” finns representerade i flickkollektivet, många gånger genom igenkännbara typer av flickor som till exempel pojkflickan och den emancipatoriska flickan.¹⁹ Genom att flickorna kontrasteras mot varandra beskrivs inte sällan gruppen som en varierad samling flickor. I vad som i övrigt framstår som en ålders- och klassmässigt homogen grupp, menar Andersson i sin studie att detta kan förstås som förespråkandet av en slags kvinnlighetens pluralism, och flickkollektivet blir en förutsättning för att synliggöra de enskilda karaktärernas individualitet.²⁰ Samtidigt går det såklart att fråga sig hur nyanserande detta grepp egentligen är. Vilka flickor får ta plats och vilka får det inte? Jag menar att det ändå går att förstå hur framställningen av flickkollektivet gör ett försök till att vidga flickrollen, skapa ett utrymme och visa olika sätt att var flicka på. Flickkollektivet fungerar på detta sätt även som ett verktyg för att ge plats åt flera olika flickröster. Precis som Trites skriver kan flickgemenskapen utformas till en arena där unga kan göra sina röster hörda.²¹ I Topelius flickkollektiv skapas en sådan plats för flickorna att uttrycka sina olika tankar och åsikter, inte bara om vardagliga företeelser utan även om utbildning och yrkesval. Även i Kuylenstierna-Wensters *De nio kamraterna* diskuterar flickorna frågan om giftermål och framtid, och om vilken sorts kvinna de vill bli.²² Inte alltid går de idéer som lyfts inom flickkollektivet i linje med lärarnas eller föräldrarnas. Flickkollektivet möjliggör därmed en förtrolig plats bortom de vuxnas kontroll och åsikter.

När Rita Felski beskriver relationer i den feministiska bildningsromanen påpekar hon att den kvinnliga vänskapen och kollektiva gemenskapen även spelar en betydelsefull roll i protagonistens personliga utveckling.²³ På liknande sätt menar jag att vänskap och gemenskap i de ungdomslitterära verken som skildrar ett flickkollektiv bidrar till flickkaraktärernas förändring och utveckling. När flickorna i Topelius *I utvecklingstid* diskuterar sina personliga åsikter inspirerar och uppmuntrar de varandra till nya synsätt och värderingar, såsom att kasta sina korsetter, klä sig i reformdräkt och vidga sina studie- och yrkesdrömmar bortom vad som ansågs passande för flickor kring sekelskiftet 1900. Topelius kollektiv förenas därefter i det växande

intresset för den emancipatoriska kampen som gemensam nämnare.

Flickgemenskapen i de samtida ungdomslitterära verken, liksom i flickböckerna, konstrueras därmed många gånger till att utgöra en separatistisk och systerlig livsnödvändig samhörighet. Inom feministiska studier av flickskap betonas flickors behov av ett eget rum eller plats, med fokus på dess emancipatoriska kraft.²⁴ Flickkollektivet i denna typ av litteratur för unga menar jag kan förstås som ett sådant rum eller plats. Inom detta rum går det även att förstå kollektivet som ömsesidigt stärkande och vårdande. Som Andersson belyser i sin studie kan flickrelationerna på detta vis även fungera som "other-mothering". Med det menas här hur flickor och unga kvinnor utanför hemmet och familjen spelar stor roll i karaktärernas vuxenblivande. Flickorna tar hand om, lär sig och utvecklas tillsammans och av varandra.²⁵ Flickkollektivet menar jag framställs därmed som en betydelseskapande och familjeliknande funktion. Trites betonar att familjerelationer alltid varit centrala i ungdomslitterära verk, men där feministiska berättelser om familj i stället fokuserar på karaktärernas jämlika och ömsesidiga beroende av varandra.²⁶ Jag menar att ungdomslitterära berättelser både från idag och tidigare som skildrar ett flickkollektiv är exempel på sådana feministiska skildringar där gruppen antar en familjeliknande form. Ett exempel på detta är när flickgemenskapen i Berglinds fortsättning *Den vita mössan* (1918) omformas från de tio "ligisterna" till en mindre grupp på fyra med namnet "Nya Lusitania". De fyra flickorna i "Nya Lusitania" har här en ännu mer nära relation än "Heliga Ligan". Detta markeras bland annat genom att de en helg har "vaknatt" hos en av flickorna i gruppen, där de kryper ihop "i en stor syskonbädd på golvet" (*Den vita mössan*, s. 54). Ordet "syskonbädd" kan förstås som en nära gemenskap av personer sida vid sida.²⁷ Jag menar att detta framför allt handlar om att förstärka kollektivets familjeliknande form genom att skildra en likställd systerlig bundenhet till varandra.

En annan form av familjeliknande kollektiv konstellation i denna typ av litteratur är den generationsöverskridande. I den flock av flickor som Topelius beskriver ingår i vissa fall även gymnastiklärrinnan Verna Sommar. Det är delvis hon som inspirerar flickorna till att klä sig friare, samt öppnar upp för deras mer nyanserade framtidsdrömmar. Lisbeth Stenberg har angående *I utvecklingstid* även upp-

märksammat hur Bella och Hanna, tillsammans med den något äldre familjevänner Karin, bildar familj.²⁸ Stenberg menar att Topelius här skildrar en form av den kvinnliga vänskapens genealogi. Denna form av generationsöverskridande flickkollektiv får mig även att tänka på Agnes von Krusenstjernas Pahlensvit och kollektivet på Eka. Precis som tidigare Krusenstjerna-forskning belyst handlar Pahlensviten om hur Petra, Angela, Frideborg och Agda formar en systerlig och omsorgstagande familj.²⁹

När Wallensteen inleder sin roman genom att lyfta fram hur kvartetten av flickor troget hållit samman under, men även efter, skoltiden nuddar hon vid en av flickkollektivets grundpelare: att hålla ihop. Gemensamt bland de svenskspråkiga exemplen här, och såklart i många fler texter, är hur den kvinnliga vänskapen i grupp är den bestående och stabila kärnan av berättelsen. Karaktärerna hjälper och utvecklas både med och av varandra, oavsett om flickorna beger sig åt olika håll efter examen, letar efter kärleken eller kämpar med tillvaron.

I litteratur för unga har därmed en kvinnlig kollektiv formation en särskild funktion och betydelse, oavsett om den i berättelsen kallas för tjejgäng, liga eller flickkollektiv. Den här sortens gemenskap och gruppbildning förhåller sig således många gånger till en feministisk litterär tradition genom att lyfta fram flickors erfarenheter i olika tider, från 1800-talet och fram till idag. Att läsa skildringar av flickkollektiv bidrar inte bara till större förståelse om kvinnlig vänskap, utan visar även hur flickgemenskapen stärker och nyanserar individens personliga och i vissa fall politiska utveckling. Flickkollektivet i svenskspråkig litteratur för unga visar inte bara olika sätt att vara flicka på, utan fenomenet skapar även ett frirum och etablerar en systerlig rörelse, många gånger med en specifik agenda, och en formation bortom den normativa familjebildningen.

Noter

- 1 Nanna Wallensteen, *Fyrväpplingen*, (Stockholm: Nordiska förlaget, 1912), 5.
- 2 Monika Fludernik, "The Many in Action and Thought. Towards a Poetics of the Collective in Narrative", *Narrative* vol. 25 (2017:2), 139–163; Susan Sniader Lanser, *Fictions of authority: women writers and narrative voice* (Ithaca: Cornell Univ. Press, 1992), 21.
- 3 Maria Nikolajeva, *The Rhetoric of Character in Children's Fiction* (Lanham:

- Scarecrow Press, 2002), 67.
- 4 Mike Cadden *At arm's length: a rhetoric of character in children's and young adult literature* (Jackson: University Press of Mississippi, 2021), 20.
 - 5 Maria Österlund, *Förklädda flickor: Könsoverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman* (Åbo: Åbo Akademi University Press, 2005), 97. Maria Österlund menar att Alcotts flickkollektiv inte bara framställer olika sätt att vara flicka på, utan också visar hur flickan slits mellan att anpassa sig till och att revoltera mot könsnormer.
 - 6 Eva Österberg, *Vänskap: en lång historia* (Stockholm: Atlantis, 2007).
 - 7 Roberta Seelinger Trites, *Waking Sleeping Beauty: Feminist Voices in Children's Novels* (Iowa City: University of Iowa Press 1997), 91.
 - 8 Lina Lundström, *Att göra vänskap. En kultursociologisk analys av högstadieselevs sociala relationer* (Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, 2020), 7.
 - 9 Elisabeth Kuylenstierna-Wenster, *De nio kamraterna: en skolflickshistoria* (Lund: C.W.K. Gleerups Ungdomsböcker, 1920), 180.
 - 10 Lundström, *Att göra vänskap*, 40–41.
 - 11 Lanser, *Fictions of authority*, 223–279.
 - 12 Maria Andersson, *Framtidens kvinnor: mognad och medborgarskap i svenska flickböcker 1832–1921* (Göteborg: Makadam, 2020), 150. <https://doi.org/10.22188/kriterium.26>
 - 13 Boel Westin, "Flickboken som genre", i *Om flickor för flickor*, Ying Toijer-Nilsson, Boel Westin och Ulf Boëthius red. (Stockholm: Rabén&Sjögren, 1994), 10.
 - 14 Vera Berglind, *Dorrit i Stockholm: första årets upplevelser* (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1917), 115.
 - 15 Magdalena Czaplicka, "Yrhättor, backfischer och unga damer. Ett flickboksgalleri", i *Från flygdröm till swingscen. Ungdom och modernitet på 1930-talet*, Ulf Boëthius och Mats Franzén red. (Lund: Arkiv, 1998), 120.
 - 16 Lisbeth Stenberg, "Toini Topelius – dotterliv och drömmar", i *Historiska och litteraturhistoriska studier* vol. 82 (2007).
 - 17 Toini Topelius, *I utvecklingstid: en berättelse om flickor*. (Helsingfors: Edlund, 1889), 234.
 - 18 Cadden, *At arm's length*, 20–22.
 - 19 Inom flickboksforskningen används ofta begreppet flicktyp. Jag lutar mig åt hur Österlund i sin avhandling menar att flicktyp kan förstås som en sammanfattning av gemensamma kännetecken hos en flickkategori. Se Österlund, *Förklädda flickor*, 64–65.
 - 20 Andersson, *Framtidens kvinnor*, 164–167.
 - 21 Trites, *Waking Sleeping Beauty*, 80.
 - 22 Kuylenstierna-Wenster, *De nio kamraterna*, 91.
 - 23 Rita Felski, *Beyond feminist aesthetics: feminist literature and social change* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989), 138–139.
 - 24 Mia Österlund, "Långsamt knöt systerskapet oss samman". Sexualiserat våld, separatism och särart i Maria Turschaninoffs fantasyromaner Maresi och Naondel", i *Kirjallisuudentutkimuksen Aikakaustehti Avain* (2017:3), 67. <https://doi.org/10.30665/av.66381>. Se även Maria Strömbäck, *Skapa rum. Ung femininitet, kroppslighet och psykisk ohälsa – genusmedveten och hälsofrämjande intervention* (Umeå: Umeå universitet, 2014); Elina Oinas, Anna Collander, "Tjejgrupper – rosa rum, pippifeminism, hälsofrämjande?", i *Kvinnor, kropp och hälsa*, Elina

- Oinas och Jutta Ahlbeck-Rehn red. (Lund: Studentlitteratur, 2007); Iris Marion Young, *On Female Body Experience: 'Throwing like a girl' and other Essays* (New York: Oxford University Press, 2005).
- 25 Andersson, *Framtidens kvinnor*, 149f. Se även Julie Pfeiffer "The Romance of Othermothering in Nineteenth-Century *Backfisch* Books", i *Mothers in Children's and Young Adult Literature: from the Eighteenth Century to Postfeminism*, Lisa Rowe Fraustino and Karen Coats red. (Jackson: University Press of Mississippi, 2016), 61. Inom anglosaxisk moderskapsforskning förstås "other-mothering" vanligtvis som något utfört av någon annan än den biologiska modern, där begreppet har ett (post)kolonialt arv av betydelse, se Lisa Grahn *Jernbanans mödrar: moderskap och berättande i Sara Lidmans Jernbaneepos* (Uppsala: Uppsala universitet, 2022), 132f.
 - 26 Trites, *Waking Sleeping Beauty*, 84.
 - 27 "Syskonbädd", Svenska Akademiens Ordbok (SAOB), Hämtad: 2026-06-25 <https://svenska.se/?activeTab=alla&q=syskonb%C3%A4dd&exactMatch=true>
 - 28 Lisbeth Stenberg, "En 'lifs-makt för kvinnan': Toini Topelius, Alexandra Gripenberg och Maria Cederschiöld", i *Den kvinnliga tvåsamhetens frirum: kvinnor i kvinnorörelsen 1890–1960*, Eva Borgström och Hanna Markusson Winkvist red. (Stockholm: Appell förlag, 2018), 88.
 - 29 Se Rita Paqvalén, *Kampen om Eros: om kön och kärlek i Pahlensviten* (Helsingfors: Nordica, Helsingfors universitet, 2007); Anna Williams, "Unge herr Agda", i *Omklädningsrum. Könsöverskridanden och rollbyten från Tintomara till Tant Blomma*, Eva Heggstad och Anna Williams red. (Lund: Studentlitteratur, 2004), 101–119; Birgitta Svanberg, *Sanningen om kvinnorna. En läsning av Agnes von Krusenstjernas romanserie Fröknarna von Pahlen* (Värnamo: Gidlunds, 1989).